

Capitolul I. Caracterizare generală a dreptului civil

Secțiunea I. Definiția, rolul și principiile dreptului civil

1. Definiția dreptului civil

1.1. Înțelesurile expresiei „drept civil”

Expresia „drept civil” este susceptibilă de mai multe înțelesuri.^[1]

Într-o primă accepțiune, prin drept civil se desemnează un element al conținutului raportului juridic civil (corelativ obligației civile), adică posibilitatea subiectului activ de a avea o anumită conduită, de a pretinde subiectului pasiv o conduită corespunzătoare, iar, în caz de nevoie, de a recurge la forța coercitivă a statului. Întrucât această primă accepțiune se referă la ceva care aparține unui subiect de drept, uneori, se folosește sintagma drept subiectiv civil.

Într-o a doua accepțiune, pe care o vom avea în vedere ceva mai jos, prin drept civil se desemnează o ramură de drept, adică un ansamblu de norme juridice. Este vorba despre sensul dreptului civil ca drept obiectiv.

O altă accepțiune este aceea de ramură a științei juridice, care are ca obiect de cercetare dreptul civil ca ramură de drept (deci ca drept obiectiv).

La rândul ei, știința dreptului civil constituie obiectul disciplinei de învățământ desemnată cu expresia în discuție.

1.2. Definiția dreptului civil, ca ramură de drept

Pentru a defini dreptul civil, ca ramură de drept, vom porni de la art. 2 alin. (1) C.civ., potrivit căruia „dispozițiile prezentului cod reglementează

^[1] A se vedea: C. HAMANGIU, I. ROSETTI-BĂLĂNESCU, Al. BĂICOIANU, *Tratat de drept civil român*, vol. I, Ed. All, colecția Restitutio, București, 1996, p. 1-2; Gh. BELEIU, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ed. a XI-a, revăzută și adăugită de M. Nicolae și P. Trușcă, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 15.

raporturile patrimoniale și nepatrimoniale dintre persoane, ca subiecte de drept civil”.

Prin urmare, vom spune că *dreptul civil este ansamblul normelor juridice care reglementează raporturile patrimoniale și nepatrimoniale stabilite între persoane fizice și persoane juridice aflate pe poziții de egalitate juridică*.

1.3. Explicarea definiției dreptului civil, ca ramură de drept

În primul rând, definiția de mai sus face referire la *conținutul* dreptului civil, acesta fiind un ansamblu de norme juridice, adică o ramură a sistemului de drept român. Normele juridice civile sunt grupate pe categorii ce reglementează subdiviziuni ale obiectului dreptului civil, adică sunt ordonate în instituții ale dreptului civil.

Cel de-al doilea element al definiției privește *obiectul* dreptului civil. Acesta este format din raporturile juridice patrimoniale și raporturile juridice nepatrimoniale care se stabilesc între persoane fizice și persoane juridice.

Raportul juridic patrimonial este acel raport social care, datorită conținutului și valorii economice, poate fi evaluat pecuniar (de exemplu, raportul născut din contractul de vânzare). În funcție de natura sau felul drepturilor subiective civile care intră în conținutul lor, raporturile juridice civile patrimoniale sunt grupate în două categorii: raporturile juridice civile reale, adică acele raporturi care au în conținutul lor drepturile subiective reale; raporturile juridice civile obligaționale (sau de obligații), adică acele raporturi care au în conținutul lor drepturile subiective de creanță, indiferent dacă acestea izvorăsc dintr-un act juridic sau dintr-un fapt juridic.

Raportul juridic nepatrimonial este acel raport social lipsit de un conținut economic, deci al cărui conținut nu poate fi evaluat în bani (spre exemplu, raportul ce are în conținutul său dreptul la nume sau denumire).

De reținut că, potrivit art. 3 alin. (1) C.civ., dispozițiile Codului civil „se aplică și raporturilor dintre profesioniști, precum și raporturilor dintre aceștia și orice alte subiecte de drept civil”, alin. (2) al aceluiași articol considerând ca profesioniști pe toți cei care exploatează o întreprindere. „Constituie exploatarea unei întreprinderi exercitarea sistematică, de către una sau mai multe persoane, a unei activități organizate ce constă în producerea, administrarea ori înstrăinarea de bunuri sau în prestarea de servicii, indiferent dacă are sau nu un scop lucrativ” [art. 3 alin. (3) C.civ.].

După felul subiectelor lor, deosebim trei categorii de raporturi juridice civile: raporturi juridice civile care se stabilesc numai între persoane fizice; raporturi juridice civile care se stabilesc numai între persoane juridice; raporturi juridice civile care se stabilesc între persoane fizice și persoane juridice.

Cel de-al treilea element al definiției vizează *subiectele* (părțile) raporturilor de drept civil, acestea fiind persoanele fizice și persoanele juridice. Pentru a fi subiect de drept civil nu este necesară o calitate specială, fiind suficientă aceea de ființă umană (persoana fizică) sau aceea de entitate organizată având un patrimoniu propriu și un scop determinat (persoana juridică).

Subiectele raporturilor juridice civile, indiferent dacă ar fi vorba de persoane fizice sau de persoane juridice și indiferent dacă ar fi vorba de raporturi patrimoniale sau raporturi nepatrimoniale, se află pe poziție de egalitate juridică, în sensul că niciuna dintre părți nu se subordonează celeilalte. În acest sens, se afirmă că, în raportul de drept civil, părțile se găsesc „pe picior de egalitate juridică”.^[1] Trebuie subliniat că egalitatea părților din raporturile de drept civil este numai de ordin juridic, iar nu nepărat și economic. Egalitatea juridică a părților reprezintă atât o trăsătură caracteristică raportului juridic civil, cât și metoda de reglementare specifică dreptului civil.

2. Rolul dreptului civil

În sistemul dreptului românesc, dreptul civil are un rol deosebit de important, întrucât, prin normele sale, contribuie la ocrotirea valorilor (drepturilor subiective) patrimoniale și nepatrimoniale ale persoanelor fizice și juridice. De asemenea, dreptul civil reprezintă o garanție a formării unei conștiințe juridice corecte, precum și a respectării și întăririi moralei.

Un aspect important al rolului pe care îl ocupă dreptul civil în sistemul dreptului românesc constă în poziția sau funcția sa de a fi *drept comun* față de alte ramuri de drept. Aceasta înseamnă că, ori de câte ori o altă ramură de drept învecinată nu conține norme juridice proprii care să reglementeze un anumit aspect al unui raport juridic sau când normele sale ar fi insuficiente, se va recurge la norma corespunzătoare din dreptul civil.

[1] A se vedea Gh. BELEIU, *op. cit.*, p. 15.

În acest sens, art. 2 alin. (2) C.civ. stabilește că „prezentul cod este alcătuit dintr-un ansamblu de reguli care constituie dreptul comun pentru toate domeniile la care se referă litera sau spiritul dispozițiilor sale”.

De altfel, unele ramuri de drept prevăd în mod expres împrumutarea unor norme juridice de la dreptul civil. De exemplu, potrivit art. 278 alin. (1) C. muncii, „dispozițiile prezentului cod se întregesc cu celelalte dispoziții cuprinse în legislația muncii și, în măsura în care nu sunt incompatibile cu specificul raporturilor de muncă prevăzute de prezentul cod, cu dispozițiile legislației civile”.

3. Principiile dreptului civil

3.1. Categoriile de principii ale dreptului civil

Orice sistem de drept este guvernat de anumite principii fundamentale, adică de idei călăuzitoare (reguli de bază), comune tuturor ramurilor de drept. În același timp, fiecare ramură de drept cuprinde reguli de bază pentru întreaga legislație din domeniul respectiv, precum și reguli de bază ce se aplică uneia sau mai multor instituții ale ramurii de drept respective.

Și în dreptul civil își găsesc aplicare trei categorii de principii, anume: principiile fundamentale ale dreptului român; principiile generale ale dreptului civil român; principiile uneia sau mai multor instituții de drept civil.

Principiile fundamentale ale dreptului român sunt idei de bază ce se regăsesc în întreaga legislație a României, fiind consacrate de legea fundamentală, precum și de alte legi mai importante. Ele sunt aplicabile tuturor ramurilor de drept, deci și dreptului civil.

Principiile generale ale dreptului civil sunt idei călăuzitoare pentru întreaga legislație civilă, vizând deci toate instituțiile dreptului civil, chiar dacă nu își manifestă prezența cu aceeași intensitate. Aceste principii au o vocație generală, pentru întreaga ramură de drept civil.

Vom include în această categorie: principiul proprietății; principiul egalității în fața legii civile; principiul îmbinării intereselor personale cu interesele generale; principiul garantării și ocrotirii drepturilor subiective civile; principiul bunei-credințe.

Principiile instituțiilor dreptului civil sunt idei de bază care se aplică fie numai într-o instituție, fie în două sau mai multe instituții ale dreptului civil, iar uneori chiar numai pentru o anumită materie a unei instituții, având deci o vocație mai redusă decât principiile generale ale dreptului civil. Spre exemplu, principiul consensualismului privește forma actului juridic civil;

principiul chemării la moștenire a rudelor în ordinea claselor de moștenitori legali, principiul proximității gradului de rudenie între moștenitorii din aceeași clasă și principiul egalității între rudele din aceeași clasă și de același grad chemate la moștenire sunt specifice devoluțiunii succesoriale legale etc.

Ținând cont de faptul că principiile fundamentale ale dreptului român se studiază la alte discipline juridice, iar principiile instituțiilor dreptului civil se analizează în cadrul diferitelor materii sau instituții ale dreptului civil, în cele ce urmează vom face unele precizări doar în legătură cu principiile generale ale dreptului civil.

3.2. Principiile generale ale dreptului civil

Principiul proprietății este consacrat în Constituție și dezvoltat de normele dreptului civil. Astfel, art. 44 din Constituție se referă la protecția proprietății private, dispunând, printre altele, că dreptul de proprietate este garantat și că proprietatea privată este ocrotită în mod egal de lege, indiferent de titular. Tot la proprietate se referă și art. 136 din Constituție.

Normele juridice civile reglementează diferite aspecte referitoare la dreptul de proprietate, inclusiv mijlocul specific de ocrotire a lui (acțiunea în revendicare).

Cât privește *principiul egalității în fața legii civile*, în prealabil trebuie menționat că art. 4 alin. (2) și art. 16 din Constituție consacră, cu caracter general, principiul egalității în fața legii.

Atât pentru persoanele fizice, cât și pentru persoanele juridice, principiul egalității în fața legii civile este evocat în art. 30 C.civ., potrivit căruia „rasa, culoarea, naționalitatea, originea etnică, limba, religia, vârsta, sexul sau orientarea sexuală, opinia, convingerile personale, apartenența politică, sindicală, la o categorie socială ori la o categorie defavorizată, averea, originea socială, gradul de cultură, precum și orice altă situație similară nu au nicio influență asupra capacității civile”.

Cât privește persoanele juridice, acest principiu trebuie înțeles în sensul că toate persoanele juridice dintr-o anumită categorie se supun, în mod egal, normelor juridice edictate pentru reglementarea acelei categorii de persoane juridice.

Principiul îmbinării intereselor individuale cu interesele generale este consacrat atât pentru persoanele fizice, cât și pentru persoanele juridice. Art. 11 C.civ. stabilește că nu se poate deroga prin convenții sau acte juridice unilaterale „de la legile care interesează ordinea publică sau de la bunele moravuri”; art. 14 alin. (1) C.civ. dispune că „orice persoană fizică

sau persoană juridică trebuie să își exercite drepturile și să își execute obligațiile civile cu bună-credință, în acord cu ordinea publică și bunele moravuri”; art. 60 C.civ. prevede că „persoana fizică are dreptul să dispună de sine însăși, dacă nu încalcă drepturile și libertățile altora, ordinea publică sau bunele moravuri”; art. 187 C.civ. stabilește că „orice persoană juridică trebuie să aibă o organizare de sine stătătoare și un patrimoniu propriu, afectat realizării unui anumit scop licit și moral, în acord cu interesul general”.

Și în Constituție se regăsesc numeroase dispoziții care privesc acest principiu, spre exemplu, art. 26, art. 40, art. 44 alin. (5) și (7) etc.

Principiul garantării și ocrotirii drepturilor subiective civile este consacrat de o serie de dispoziții cuprinse în Constituție [art. 1 alin. (3), art. 18, art. 21 etc.], dar și în art. 26 C.civ. potrivit căruia „drepturile și libertățile civile ale persoanelor fizice, precum și drepturile și libertățile civile ale persoanelor juridice sunt ocrotite și garantate de lege”. De asemenea, art. 26 din Pactul internațional privind drepturile civile și politice ale omului (la care România a aderat prin Decretul nr. 212/1974) dispune că „toate persoanele sunt egale în fața legii și au, fără discriminare, dreptul la o ocrotire egală din partea legii (...)”. Garantarea drepturilor subiective civile este prevăzută și de Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (ratificată de România prin Legea nr. 30/1994).

În cazul încălcării dreptului subiectiv civil, se poate obține restabilirea acestuia prin intermediul procesului civil.^[1]

Principiul bunei-credințe este consacrat de art. 14 alin. (1) C.civ., care dispune că „orice persoană fizică sau persoană juridică trebuie să își exercite drepturile și să își execute obligațiile civile cu bună-credință, (...)”. Acest principiu este reglementat nu numai în privința exercitării drepturilor subiective civile, ci și a executării obligațiilor civile.

De reținut că art. 14 alin (2) C.civ. instituie o prezumție legală relativă a bunei-credințe, care poate fi răsturnată prin proba contrară.

În Codul civil se regăsesc nenumărate dispoziții referitoare la buna-credință, spre exemplu: art. 39 alin. (2), art. 142 alin. (1), art. 293 alin. (2), art. 304 alin. (1), art. 557 alin.(1), art. 1170, art. 1582. alin. (2) etc.

^[1] Prin *proces civil* desemnăm activitatea pe care o desfășoară instanța, părțile, alte organe și persoane ce participă la judecată și la executarea silită, în scopul recunoașterii sau realizării drepturilor subiective civile și a situațiilor juridice ocrotite de lege, precum și al executării silite a titlurilor executorii, conform procedurii prevăzute de lege.

Secțiunea a II-a. Normele de drept civil

1. Izvoarele (sursele) dreptului civil

1.1. Noțiune

Norma de drept civil ar putea fi definită ca regula generală și abstractă care reglementează conduita subiecților în raporturile juridice civile.

Forma specifică de exprimare a normelor de drept civil poartă denumirea de *izvor* (sursă) de drept civil. Acesta este *sensul formal* al expresiei „izvor de drept civil”, însă expresia în discuție este susceptibilă și de un al doilea înțeles. Astfel, în *sens material*, prin izvor al dreptului civil se desemnează condițiile materiale de existență care generează normele acestei ramuri de drept.

Izvoarele dreptului civil, în sens formal, sunt, potrivit art. 1 alin. (1) C.civ.: *legea*,^[1] *uzanțele* și *principiile generale ale dreptului*. Art. 1 alin. (2) C.civ. stabilește și ordinea de aplicare a izvoarelor dreptului civil: „în cazurile neprevăzute de lege se aplică uzanțele, iar în lipsa acestora, dispozițiile legale privitoare la situații asemănătoare, iar când nu există asemenea dispoziții, principiile generale ale dreptului”.

1.2. Legea (actele normative)

În principiu, principalele izvoare formale ale dreptului civil sunt *actele normative*, adică actele ce emană de la organele de stat investite cu prerogativa legiferării.

În funcție de organul de stat de la care emană și de natura lor, deosebim următoarele categorii de acte normative ce pot constitui izvoare ale dreptului civil: Constituția, legile (atât legile constituționale, cât și legile organice și legile ordinare), ordonanțele Guvernului (inclusiv ordonanțele de urgență), hotărârile Guvernului, ordinele, instrucțiunile și regulamentele

^[1] În sens restrâns (*stricto sensu*), prin *lege* se înțelege actul normativ adoptat, în temeiul art. 73 din Constituție, de către Parlament. Noțiunea de lege este folosită uneori și într-un sens larg (*lato sensu*), caz în care ea acoperă toate actele normative. Aceasta se explică prin faptul că toate actele normative, indiferent de organul de la care emană, au forță obligatorie pentru persoanele cărora li se adresează.

conducătorilor organelor centrale ale administrației de stat, actele normative emise de autoritățile administrației publice locale. În rândul izvoarelor dreptului civil vom include și actele normative anterioare anului 1990, în măsura în care acestea mai sunt în vigoare (legi, decrete, hotărâri ale Consiliului de Miniștri, ordine și instrucțiuni), precum și reglementările internaționale (convenții, pacte, acorduri etc.) la care România este parte prin ratificare și care astfel au devenit parte integrantă a dreptului nostru intern.

Un loc aparte în cadrul izvoarelor dreptului nostru civil îl ocupă reglementările instituțiilor Uniunii Europene cu aplicabilitate directă și, după caz, efect direct în dreptul intern, în măsura în care conțin norme juridice civile, precum și Convenția europeană a drepturilor omului.

De reținut că, în ceea ce privește materiile reglementate de Codul civil, potrivit art. 4 alin. (1), dispozițiile privind drepturile și libertățile persoanelor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Constituția, Declarația Universală a Drepturilor Omului, pactele și celelalte tratate la care România este parte. Alineatul (2) al aceluiași articol consacră aplicarea prioritară a pactelor și tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, în ipoteza în care există neconcordanțe între acestea și dispozițiile Codului civil, cu excepția cazului în care acesta din urmă conține dispoziții mai favorabile.

De asemenea, art. 5 C.civ. consacră aplicarea prioritară a dreptului Uniunii Europene în materiile reglementate de Codul civil, indiferent de calitatea sau statutul părților.

1.3. Uzanțele

Potrivit art. 1 alin. (6) C.civ., prin uzanțe se înțeleg obiceiul (cutuma) și uzurile profesionale.

Obiceiul (cutuma) constituie o practică îndelungată, înrădăcinată și continuă, pe care cei ce o aplică o consideră obligatorie.

Uzurile profesionale sunt acele reguli care reglementează raporturile stabilite între membrii unei profesii sau, după caz, între membri și clienți, cu ocazia exercitării profesiei.

Uzanțele sunt recunoscute ca izvor de drept civil numai în măsura în care nu contravin ordinii publice și bunelor moravuri [art. 1 alin. (4) C.civ.] și doar dacă partea interesată face dovada existenței și conținutului lor [art. 1 alin. (5) teza I C.civ.]. Dispozițiile art. 1 alin. (5) teza a II-a C.civ. consacră o prezumție relativă în ceea ce privește existența uzanțelor pu-

blicate în culegeri elaborate de către entitățile sau organismele autorizate în domeniu.

Uzanțele se aplică atât în cazurile neprevăzute de lege, cât și în materiile care cad sub incidența unor dispoziții legale, dar numai în măsura în care legea trimite în mod expres la acestea [art. 1 alin. (3) C.civ.].

Cu titlu exemplificativ, menționăm următoarele dispoziții legale care trimit în mod expres la uzanțe: art. 44 alin. (7) din Constituție, care stabilește că „dreptul de proprietate obligă la respectarea sarcinilor privind protecția mediului și asigurarea bunei vecinătăți, precum și la respectarea celorlalte sarcini care, potrivit legii sau obiceiului, revin proprietarului”; art. 603 C.civ., conform căruia „dreptul de proprietate obligă la respectarea sarcinilor privind protecția mediului și asigurarea bunei vecinătăți, precum și la respectarea celorlalte sarcini care, potrivit legii sau obiceiului, revin proprietarului”; art. 1349 alin. (1) C.civ., ce stabilește că „orice persoană are îndatorirea să respecte regulile de conduită pe care legea sau obiceiul locului le impune și să nu aducă atingere, prin acțiunile ori inacțiunile sale, drepturilor sau intereselor legitime ale altor persoane”.

1.4. Principiile generale ale dreptului

Așa cum am arătat mai sus, principiile generale ale dreptului vor constitui izvor de drept numai în acele situații nereglementate de lege ori de uzanțe în care nu există dispoziții legale asemănătoare.

1.5. Precizări privind morala și jurisprudența

În literatura de specialitate s-a ridicat problema de a ști dacă există și alte izvoare ale dreptului civil. Mai exact, problema care se pune este aceea dacă s-ar putea atribui sau nu moralei și jurisprudenței calitatea de izvoare distincte ale dreptului civil.^[1]

Morala (regulile de conviețuire socială sau bunele moravuri) nu reprezintă un izvor de drept distinct, dar, în măsura în care legea face trimitere la ea, atunci este încorporată de actul normativ respectiv.

Există totuși o particularitate, în sensul că încorporarea bunelor moravuri în anumite norme juridice poate avea loc nu numai atunci când norma juridică trimite în mod expres la aceste reguli, ci și atunci când nu există o

^[1] *Doctrina* (literatura de specialitate) nu este și nu poate fi izvor al dreptului civil, însă ea oferă adesea soluții care sunt avute în vedere în practică sau care sunt preluate de legiuitor și transpuse în acte normative.

trimitere expresă, dar circumstanțele speței permit încorporarea, caz în care completarea dispoziției legale cu regulile în discuție se face pe temeiul art. 11 C.civ.

În principiu, nici *jurisprudența* nu constituie izvor al dreptului civil. Organul jurisdicțional are atribuția de a soluționa pricina cu care a fost sesizat, prin aplicarea normelor juridice la situația de fapt pe care a stabilit-o în baza probelor administrate, iar nicidecum atribuția de a edicta asemenea norme. Mai mult, hotărârea își produce efectele numai față de părțile din procesul în care a fost pronunțată, deci, neavând caracter general și impersonal, nu poate juca rolul unui izvor de drept.

Articolul 124 alin. (3) din Constituție, care prevede că „judecătorii sunt independenți și se supun numai legii”, deși a urmărit, în principal, afirmarea principiului independenței judecătorilor, ar putea fi utilizat și ca argument în sprijinul opiniei că, în sistemul dreptului românesc, jurisprudența nu este izvor de drept. Un alt argument de text care se opune recunoașterii calității de izvor de drept civil pentru jurisprudență îl reprezintă art. 9 alin. (3) C.civ. potrivit căruia „interpretarea legii de către instanță se face numai în scopul aplicării ei în cazul dedus judecării”.

Totuși, există unele cazuri în care s-ar putea recunoaște jurisprudenței, cel puțin în fapt, caracterul de izvor de drept civil.

Astfel, vom reține în primul rând că, potrivit art. 147 alin. (4) din Constituție, deciziile Curții Constituționale sunt general obligatorii și au putere numai pentru viitor, iar art. 31 alin. (1) din Legea nr. 47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, republicată, reia această dispoziție și pentru deciziile prin care se soluționează excepțiile de neconstituționalitate a unei legi sau ordonanțe ori a unei dispoziții din acestea. Așadar, atunci când Curtea Constituțională admite excepția de neconstituționalitate, decizia respectivă va juca rolul unui izvor de drept, deoarece în soluționarea unor litigii ulterioare judecătorii nu vor mai putea aplica textul declarat neconstituțional.

De asemenea, în condițiile prevăzute de Legea nr. 554/2004 privind contenciosul administrativ, instanțele judecătorești pot anula un act administrativ cu caracter normativ. S-ar putea susține că instanța judecătorească, anulând actul administrativ cu caracter normativ ca nefiind conform cu un act normativ de forță juridică superioară, nu a făcut altceva decât să aplice dispozițiile acestuia din urmă. Totuși, aprecierea instanței

poate să fie eronată, dar și într-o asemenea situație norma juridică din actul administrativ anulat nu se va mai aplica.^[1]

În orice caz, chiar dacă nu i se recunoaște calitatea de izvor de drept, jurisprudența, în special cea a Curții Constituționale și cea a Înaltei Curți de Casație și Justiție, prezintă o importanță deosebită pentru aplicarea unitară a legii și, totodată, constituie un semnal de atenție pentru legiuitor.

În schimb, jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului constituie izvoare și pentru dreptul civil român.

2. Clasificarea normelor de drept civil

2.1. Norme juridice civile dispozitive și norme juridice civile imperative

După caracterul conduitei prescrise, mai exact, după cum părțile pot sau nu să deroge de la ele, normele juridice civile se clasifică în norme dispozitive și norme imperative.

Normele de drept civil *dispozitive* sunt acelea care suplinesc sau interpretează voința neexprimată sau insuficient exprimată a subiecților de drept civil, îngăduind, prin chiar conținutul lor, să se deroge de la dispozițiile pe care le cuprind.

La rândul lor, normele dispozitive se împart în norme permissive și norme suplative.

Normele dispozitive sunt *permissive* dacă nu impun, ci doar permit ca subiectele de drept să aibă o anumită conduită, dacă vor. Ca exemple de norme de drept civil permissive cităm: art. 1698 alin. (1) C.civ., potrivit căruia „părțile pot conveni să extindă sau să restrângă obligația de garanție.

[1] Dificultăți în ceea ce privește caracterul de izvor de drept al jurisprudenței ridică și art. 26 din Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, republicată, conform căruia, dacă o secție a instanței supreme consideră că este necesar a se reveni asupra propriei jurisprudențe, judecata va fi întreruptă și vor fi sesizate Secțiile Unite ale Înaltei Curți de Casație și Justiție, iar numai după ce acestea s-au pronunțat asupra sesizării privind schimbarea jurisprudenței, judecata va fi reluată.

De asemenea, în privința recursului în interesul legii, art. 330⁷ alin. (2) C.proc.civ. stabilește că decizia se pronunță numai în interesul legii și nu are efecte asupra hotărârilor judecătorești examinate și nici cu privire la situația părților din acele procese, în timp ce alineatul (4) al aceluiași articol prevede că dezlegarea dată problemelor de drept judecate este obligatorie pentru instanțe de la data publicării deciziei în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Acestea pot chiar conveni să îl exonereze pe vânzător de orice garanție contra evicțiunii”; art. 1780 alin. (1) C.civ., conform căruia „chiria poate consta într-o sumă de bani sau în orice alte bunuri sau prestații”; art. 2284 C.civ., care stabilește că „fideiusiunea se poate constitui pentru a garanta obligația unui alt fideiutor”.

Normele dispozitive sunt *supletive* dacă stabilesc o anumită conduită, care este obligatorie pentru părți numai în cazul în care acestea nu au prevăzut, prin voința lor, o altă conduită. Ca exemple de norme juridice civile supletive menționăm: art. 1670 C.civ., care prevede că „în lipsă de stipulație contrară, sumele plătite în temeiul unei promisiuni de vânzare reprezintă un avans din prețul convenit”; art. 2015 C.civ., conform căruia „dacă părțile nu au prevăzut un termen, contractul de mandat încetează în 3 ani de la încheierea lui”; art. 2256 alin. (2) C.civ., potrivit căruia „în lipsa unei stipulații contrare, obligația de întreținere este indivizibilă atât în privința creditorilor, cât și în privința debitorilor” etc.

Normele de drept civil *imperative* sunt acelea care impun subiectelor de drept civil o acțiune sau le obligă la o abstențiune și care, sub sancțiune, nu permit să se deroge de la ele sau să nu se aplice.

Din definiția de mai sus rezultă că normele imperative se împart, la rândul lor, în norme onerative și norme prohibitive.

Normele imperative onerative prevăd expres obligația pentru părți de a avea o anumită conduită. De exemplu: art. 1204 C.civ., conform căruia „consimțământul părților trebuie să fie serios, liber și exprimat în cunoștință de cauză”; art. 1011 alin. (1) C.civ. care stabilește că „donația se încheie prin înscris autentic, sub sancțiunea nulității absolute” etc.

Normele imperative prohibitive interzic expres o anumită conduită a părților. Ca exemple de norme de drept civil prohibitive menționăm: art. 1569 alin. (1) C.civ. care stabilește că „nu pot face obiectul unei cesiuni creanțele care sunt declarate netransmisibile de lege”; art. 1634 alin. (6) C.civ., conform căruia „dacă obligația are ca obiect bunuri de gen, debitorul nu poate invoca imposibilitatea fortuită de executare”; art. 2252 alin. (1) C.civ. potrivit căruia „debirentierul nu se poate libera de plata rentei oferind restituirea capitalului și renunțând la restituirea ratelor plătite”.

2.2. Norme juridice civile de ordine publică și norme juridice civile de ordine privată

Această clasificare are drept criteriu finalitatea textului legal, adică natura interesului ocrotit prin edictarea normei juridice civile. Potrivit

acestui criteriu, norma de drept civil este *de ordine privată* dacă urmărește ocrotirea unui interes individual, în schimb, este *de ordine publică* dacă depășește cadrul interesului individual al subiecților de drept civil, protejând (și) un interes general, public.

Corelând această clasificare a normelor juridice civile cu cea anterioară, vom observa că normele de ordine publică sunt întotdeauna și norme imperative, însă nu toate normele juridice civile imperative sunt și norme de ordine publică; de asemenea, normele dispozitive sunt întotdeauna și norme de ordine privată, însă nu toate normele juridice civile de ordine privată sunt și norme dispozitive.

În alte cuvinte, normele juridice civile imperative pot fi norme de ordine privată, dacă părțile nu pot deroga de la ele în momentul încheierii actului juridic, însă, ulterior acestui moment, în anumite condiții, legea permite derogarea (de exemplu, partea interesată renunță la dreptul de a invoca nulitatea relativă a actului juridic încheiat cu nerespectarea unei norme imperative de ordine privată), dar pot fi și norme de ordine publică, atunci când derogarea nu este admisă de lege nici după încheierea actului juridic [de exemplu, conform art. 1247 alin. (4) C.civ., contractul lovit de nulitate absolută nu este susceptibil de confirmare decât în cazurile prevăzute de lege].

2.3. Norme juridice civile generale și norme juridice civile speciale

În funcție de întinderea câmpului de aplicare, normele de drept civil se împart în norme generale și norme speciale.

Prin *norme de drept civil generale* desemnăm acele norme care se aplică în toate cazurile și în orice materie, dacă o dispoziție legală nu prevede altfel.

Normele de drept civil sunt *speciale* dacă își găsesc aplicare numai în cazurile expres stabilite de lege.

Calificarea unei norme de drept civil ca specială sau generală prezintă importanță practică deosebită, deoarece norma generală reprezintă situația de drept comun, iar norma specială constituie excepția, astfel încât trebuie respectate două reguli: norma specială derogă de la norma generală – *specialia generalibus derogant*; norma generală nu derogă de la norma specială – *generalia specialibus non derogant*.

Fiind derogatorie de la norma generală, rezultă că norma specială se aplică ori de câte ori ne găsim în fața unui caz ce intră sub incidența prevederilor sale, deci norma specială se aplică prioritar față de norma

generală, chiar și atunci când norma specială este mai veche decât norma generală.

Pe cale de consecință, ar trebui să se admită că o normă de drept civil specială nu poate fi modificată sau abrogată decât expres (și direct) de o normă generală ulterioară. Această concluzie rezultă și din regula exprimată mai sus prin adagiul *generalia specialibus non derogant*, în sensul că, dacă norma generală (ulterioară) nu derogă de la norma specială (anterioară), înseamnă că aceasta din urmă nu a fost modificată sau abrogată.

Pentru aspectele pe care nu le reglementează, norma specială se completează cu normele generale în materie, iar nu cu alte norme afară de cazurile expres prevăzute de lege. Această concluzie este impusă de însăși regula *specialia generalibus derogant*, în sensul că, fiind derogatorie de la dreptul comun, norma specială este de strictă interpretare și aplicare, deci nu poate fi aplicată, prin analogie, la situațiile ce nu se încadrează în prevederile sale, aceste situații urmând a fi guvernate de normele generale.

În acest sens, art. 10 C.civ. prevede că „legile care derogă de la o dispoziție generală (...) se aplică numai în cazurile expres și limitativ prevăzute de lege”. Cu toate acestea, există o derogare de la regula instituită de art. 10 C.civ., și anume cazul contractelor nenumite. Astfel, potrivit art. 1168 C.civ., contractelor nereglementate de lege li se aplică prevederile care reglementează contractul în general (dreptul comun în materie de contracte), iar dacă acestea nu sunt îndestulătoare, regulile speciale privitoare la contractul cu care se aseamănă cel mai mult.

3. Aplicarea legii civile (aplicarea normelor de drept civil)

Legea civilă, ca orice lege de altfel, acționează concomitent sub trei aspecte: o anumită durată; pe un anumit teritoriu; cu privire la anumite persoane. Așadar, legile civile se succed, coexistă și au determinate categoriile de subiecte cărora li se aplică. În consecință, vorbim despre aplicarea legii civile în timp, aplicarea legii civile în spațiu și aplicarea legii civile asupra persoanelor.

3.1. Aplicarea legii civile în timp

3.1.1. Precizări introductive

Art. 6 alin. (1) teza I C.civ. prevede că legea civilă se aplică în intervalul de timp cât este în vigoare.

În caz de succesiune a legilor civile, se pot ivi o serie de probleme privind aplicarea în timp, iar acestea trebuie rezolvate ținându-se cont de două principii, care se presupun și se completează reciproc, anume:

- principiul neretroactivității legii civile noi;
- principiul aplicării imediate a legii civile noi, acesta din urmă cunoscând însă excepția ultraactivității (supraviețuirii) legii vechi.

3.1.2. Aspecte generale privind principiul neretroactivității legii civile

Prin *principiul neretroactivității legii civile* se înțelege regula juridică potrivit căreia o lege civilă se aplică numai situațiilor care se ivesc în practică după intrarea ei în vigoare, iar nu și situațiilor anterioare.

Este firesc și logic ca „trecutul să scape aplicării legii civile noi”, deoarece aceasta, fiind prin esență un ordin, nu poate impune ca un fapt să aibă loc în conformitate cu dispozițiile ei decât după ce a intrat în vigoare. De altfel, subiectul de drept care ar încerca să țină seama de o eventuală lege viitoare, prin anticiparea conținutului acesteia, ar nesocoti legea aplicabilă în prezent și s-ar expune sancțiunilor ei. Mai mult, vocația legii noi de a infirma situațiile juridice anterioare ar crea nesiguranță în circuitul civil și ar insufla neîncredere în lege, întrucât ar dispărea orice putință de previzibilitate și de stabilitate.^[1]

Trebuie subliniat că principiul neretroactivității legii civile, care era consacrat de art. 1 C.civ. din 1864 și care a fost preluat și de art. 6 alin. (1) teza a II-a C.civ. din 2009, a devenit un principiu constituțional încă din anul 1991, art. 15 alin. (2) din Constituție stabilind că „legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile”.

Pe cale de consecință, ar fi neconstituțională prevederea dintr-o eventuală lege civilă (ordinară sau organică) sau dintr-un alt act normativ ce ar dispune că acea lege sau acel act normativ s-ar aplica retroactiv. Ar putea avea caracter retroactiv numai un act normativ de o forță juridică egală Constituției, deci numai printr-o lege constituțională legiuitorul ar putea stabili că dispozițiile acesteia se aplică retroactiv.

^[1] Așa cum s-a arătat în doctrina mai veche, regula neretroactivității legilor este justă și utilă; justă, căci ar fi contra rațiunii ca o lege care nu a început să existe decât azi să prohibe, să condamne sau să permită ceva pentru trecut; utilă, căci altfel nu ar mai fi siguranță în tranzacții – M.A. DUMITRESCU, *Manual de drept civil, anul I*, ed. a 4-a, București, 1929, p. 32.

De reținut că, atunci când se vorbește despre principiul neretroactivității legii civile, se are în vedere sensul larg al noțiunii de lege, deci toate categoriile de acte normative.^[1]

La prima vedere, rezolvarea problemei legii aplicabile unei situații juridice concrete pare să fie foarte simplă, în sensul că orice lege nouă reglementează numai situațiile juridice ivite după intrarea ei în vigoare, iar legea veche se aplică situațiilor juridice ivite înainte de abrogarea ei. Această regulă este exprimată prin adagiul *tempus regit actum*.

Simplitatea există numai în cazul situațiilor juridice care se constituie, se modifică, se sting și își produc toate efectele sub imperiul aceleiași legi. În practică însă, lucrurile sunt mai complicate, deoarece pot exista numeroase situații juridice care produc efecte succesive și îndepărtate, fiind deci posibil ca o situație juridică să producă unele efecte ori să se epuizeze sub imperiul unei noi legi, care a abrogat legea ce era în vigoare în momentul nașterii acelei situații juridice, punându-se astfel problema de a determina care este legea ce se va aplica situației juridice respective.

Tocmai de aceea, este necesar să se stabilească un criteriu abstract al (ne)retroactivității, criteriu care prezintă importanță nu numai pentru a vedea dacă dispozițiile înscrise într-un act normativ contravin ori nu principiului consacrat de art. 15 alin. (2) din Constituție, ci și pentru a se asigura respectarea principiului constituțional în discuție atunci când organul de jurisdicție urmează să rezolve o situație juridică ce a fost guvernată de legi succesive. Ne vom referi la acest criteriu numai după ce vom face câteva considerații privind celălalt principiu care guvernează aplicarea în timp a legii civile.

3.1.3. Aspecte generale privind aplicarea imediată a legii civile noi și ultraactivitatea legii vechi

Prin *principiul aplicării imediate a legii civile noi* se înțelege regula de drept conform căreia, de îndată ce a fost adoptată, legea civilă nouă se aplică tuturor situațiilor ivite după intrarea ei în vigoare, excluzând aplicarea legii civile vechi.

Acest principiu este consfințit legislativ de art. 6 alin. (5) C.civ., potrivit căruia, „dispozițiile legii noi se aplică tuturor actelor și faptelor încheiate

^[1] S-a decis, spre exemplu, că principiul neretroactivității este aplicabil și în cazul unei hotărâri emise de un consiliu local, prin care s-a dispus cu privire la data aplicării noilor prețuri pentru consumurile de apă ca urmare a retragerii subvențiilor – C.S.J., s. cont. adm., dec. nr. 272/1994, în B.J. 1994, p. 407.

sau, după caz, produse ori săvârșite după intrarea sa în vigoare, precum și situațiilor juridice născute după intrarea sa în vigoare”, precum și de art. 6 alin. (6) C.civ., care prevede că „dispozițiile legii noi sunt de asemenea aplicabile și efectelor viitoare ale situațiilor juridice născute anterior intrării în vigoare a acesteia, derivate din starea și capacitatea persoanelor, din căsătorie, filiație, adopție și obligația legală de întreținere, din raporturile de proprietate, inclusiv regimul general al bunurilor, și din raporturile de vecinătate, dacă aceste situații juridice subzistă după intrarea în vigoare a legii noi”.

Principiul nu a fost consacrat în mod expres de legislația noastră anterior intrării în vigoare a Codului civil din 2009, însă existența lui era unanim admisă. Recunoașterea acestui principiu se întemeia pe două rațiuni, și anume, pe de o parte, el este consecința firească a principiului neretroactivității, în sensul că, dacă legea nouă nu are putere retroactivă, pentru viitor ea trebuie aplicată de îndată, iar, pe de altă parte, regula de interpretare conform căreia legea trebuie interpretată în sensul în care să se aplice, iar nu în sensul neaplicării, a impus această soluție. În literatura de specialitate, pentru justificarea principiului aplicării imediate a legii noi se foloseau următoarele argumente: legea nouă trebuie prezumată că reprezintă un progres tehnic juridic față de legea veche, astfel încât trebuie să se aplice, de la intrarea ei în vigoare, și situațiilor juridice care sunt în curs de constituire, modificare sau stingere ori ale căror efecte sunt în curs de a se produce, desigur sub rezerva neretroactivității; în anumite cazuri, neaplicarea imediată a legii noi ar putea avea drept consecință fie împiedicarea acesteia de a se mai aplica vreodată, fie aplicarea ei după un timp relativ îndelungat de la intrarea în vigoare; pentru a se asigura unitatea legislației, nu este suficient să se suprimă diversitatea legilor în spațiu, ci mai trebuie ca legea nouă să se aplice tuturor situațiilor juridice reglementate.^[1]

Însă, așa cum se va putea observa, actuala reglementare a restrâns totuși destul de mult sfera de aplicare a acestui principiu.

De la principiul aplicării imediate a legii civile noi există însă o *excepție*, anume *ultraactivitatea (supraviețuirea) legii civile vechi*, care înseamnă

[1] A se vedea: M. ELIESCU, *Aplicarea legii civile în timp și în spațiu. Conflicttele de legi*, în *Tratat de drept civil*, vol. I, *Partea generală*, Ed. Academiei, București, 1967, p. 98-99; A. POP, Gh. BELEIU, *Drept civil. Teoria generală a dreptului civil*, Universitatea din București, 1980, p. 75.

aplicarea, la unele situații determinate, a legii civile vechi, deși a intrat în vigoare o nouă lege civilă.

Ultraactivitatea legii vechi este justificată, de cele mai multe ori, de necesitatea ca anumite situații juridice *pendente* să rămână guvernate de legea sub imperiul căreia au început să se constituie, să se modifice ori să se stingă.

În doctrină s-a susținut că ultraactivitatea legii vechi, fiind o excepție, trebuie stipulată în mod expres în legea nouă,^[1] dar a existat și opinia conform căreia aptitudinea legii vechi de a cârmui anumite situații juridice și după ce a fost abrogată ar putea fi dedusă și prin interpretare, chiar fără text expres în legea nouă, afară de cazul în care aceasta din urmă ar dispune în mod diferit.^[2]

În ceea ce ne privește, apreciem că excepția ultraactivității legii vechi își găsește aplicare nu numai în cazul în care legea nouă prevede în mod expres aceasta, ci și în cazul normelor juridice supletive.^[3] Aceasta, deoarece părțile care întocmesc un act juridic lasă adesea pe seama normelor juridice supletive, în vigoare în acel moment, stabilirea unor condiții și efecte ale actului juridic respectiv, astfel încât abrogarea găsește legea veche încorporată, prin voința părților, în actele juridice încheiate sub imperiul ei; prin urmare, legea nouă, dacă s-ar aplica acestor acte juridice, ar nesocoti voința părților și ar dărâma efectele pregătite de părți, dar nerealizate încă. Tocmai de aceea, este firesc ca legea care a guvernat actul juridic respectiv să se aplice tuturor efectelor acestuia, chiar și efectelor ce se vor produce după abrogarea ei.

Dorim să subliniem că problemele referitoare la ultraactivitatea (supraviețuirea) legii vechi sau, după caz, la aplicarea imediată a legii noi nu trebuie confundate cu problemele ce privesc neretroactivitatea, chiar dacă, în frecvente situații, principiul neretroactivității și principiul aplicării imediate a legii noi sau, după caz, ultraactivitatea legii vechi se completează reciproc. Uneori, aceeași prevedere legală, în funcție de situația concretă,

[1] A se vedea, spre exemplu, Gh. BELEIU, *op. cit.*, p. 48.

[2] Pentru această soluție, a se vedea: M. ELIESCU, *op. cit.*, p. 103 și urm.; O. CĂPĂȚÎNĂ, Aplicarea legii în timp și spațiu, în *Tratat de drept civil român*, vol. I, *Partea generală*, Ed. Academiei, București, 1989, p. 140.

[3] La cele două cazuri reținute de noi, unii autori mai adaugă un al treilea, și anume dispozițiile legale care aduc modificări inechitabile previziunilor legitime ale părților (chiar și atunci când dispozițiile legii noi ar fi imperative, afară de situația în care ele ar fi dictate de un interes grav de ordine generală) – C. HAMANGIU, I. ROSETTI-BĂLĂNESCU, Al. BĂICOIANU, *op. cit.*, vol. I, p. 56-57.

poate fi privită fie ca o aplicație a principiului neretroactivității legii, fie ca o aplicație a ultraactivității legii vechi. Spre exemplu, art. 6 alin. (2) C.civ., conform căruia „actele și faptele juridice încheiate ori, după caz, săvârșite sau produse înainte de intrarea în vigoare a legii noi nu pot genera alte efecte juridice decât cele prevăzute de legea în vigoare la data încheierii sau, după caz, a săvârșirii ori producerii lor”, constituie o aplicație a principiului neretroactivității pentru efectele juridice produse înainte de intrarea în vigoare a legii noi, dar și o aplicație a ultraactivității legii vechi pentru efectele juridice care s-ar produce după intrarea în vigoare a legii noi.

Să presupunem că un raport juridic s-a constituit, și-a produs în întregime efectele și s-a stins sub imperiul unei singure legi, care însă nu mai este în vigoare la data când raportul juridic respectiv este dedus judecății. Într-o asemenea ipoteză, instanța va aplica legea care a guvernat acel raport juridic, nefiind însă vorba de ultraactivitatea legii vechi, deoarece este o situație juridică trecută, ci de aplicarea regulii *tempus regit actum*, deci de neretroactivitatea legii în vigoare la data judecății.^[1]

Deosebirea dintre neretroactivitate și aplicarea imediată a legii noi este evidențiată de următorul exemplu preluat din literatura de specialitate mai veche.^[2] Legea din 20 aprilie 1932, care a suprimat incapacitatea femeii măritate, reglementată de fostele art. 197-208 C.civ. din 1864, s-a aplicat de la data intrării ei în vigoare și femeilor căsătorite înainte de această dată, în sensul că acele femei au devenit capabile din ziua publicării legii respective. Aceasta reprezenta consecința aplicării imediate a legii noi. Însă, în baza principiului neretroactivității, actele juridice încheiate de o femeie măritată sub imperiul fostelor dispoziții ale Codului civil din 1864 și

^[1] Un exemplu din literatura juridică mai veche era cazul unui litigiu succesoral care a avut loc după intrarea în vigoare a Codului familiei (abrogat în prezent), decesul producându-se însă anterior acestui moment, în care litigiu s-a pus problema de a stabili dacă la moștenire vine ori nu copilul nelegitim (copilul născut din afara căsătoriei) al fiului lui *de cuius*; întrucât dispozițiile Codului civil din 1864 (prin ipoteză, în vigoare la data deschiderii succesiunii) recunoșteau copilului nelegitim doar posibilitatea de a veni la moștenirea tatălui, iar nu și la moștenirea rudelor acestuia, înseamnă că instanța nu a putut să constate existența vocației succesoriale a copilului respectiv de a veni la moștenirea bunicului de tată, deoarece prevederile înscrise în Codul familiei care au reglementat posibilitatea copilului născut din afara căsătoriei de a veni și la moștenirea rudelor tatălui nu au putut fi aplicate retroactiv, adică și succesiunilor deschise înainte de intrarea în vigoare a Codului familiei.

^[2] M. ELIESCU, *op. cit.*, p. 91; O. CĂPĂȚÎNĂ, *op. cit.*, p. 138.

cu nesocotirea acestora au rămas lovite de nulitate relativă, nefiind validate de legea nouă.

Actuala reglementare a extins semnificativ sfera de aplicare a ultraactivității legii vechi. Avem în vedere nu numai art. 6 alin. (2) C.civ. (ultraactivitatea privește desigur doar efectele viitoare, adică acele efecte care s-ar produce după intrarea în vigoare a legii noi) și art. 6 alin. (4) C.civ., potrivit căruia „prescripțiile, decăderile și uzucapiunile începute și neîmplinite la data intrării în vigoare a legii noi sunt în întregime supuse dispozițiilor legale care le-au instituit”, ci și o serie de prevederi din Legea nr. 71 din 3 iunie 2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil.

3.1.4. Criteriul neretroactivității. *Facta praeterita, facta pendentia, facta futura*

Pentru a stabili un criteriu abstract al neretroactivității, dintre diversele teorii susținute,^[1] o vom reține pe aceea care, în prealabil, deosebește, pe

[1] Într-o primă teorie cu privire la criteriul neretroactivității, s-a făcut distincție între drepturile câștigate (drepturile definitiv intrate în patrimoniul unei persoane) și simplele expectative (simplele speranțe de a dobândi sau de a se folosi de un drept), arătându-se că o lege nouă nu poate să aducă atingere primelor, însă poate să aducă atingere celor din urmă, fără ca prin aceasta să devină retroactivă (AUBRY ET RAU, *Cours de droit civil français*, 5e éd., tome I, p. 99 și urm.; M.F. MOURLON, *Répétitions écrites sur le premier examen de Code Napoléon*, 9e éd., tome I, Paris, 1873, p. 48-49). Într-o altă opinie, s-a deosebit între drepturi și interese, apreciindu-se că o lege ar fi retroactivă dacă ar modifica efectele deja produse ale unui act sau fapt anterior sau dacă ar atinge un drept pe care o persoană îl are datorită unui fapt trecut. Într-o a treia concepție, se susține că legea nouă poate să aducă atingere situațiilor juridice legale sau abstracte, adică acelor situații create prin lege în mod obiectiv, în afară de orice realizare individuală, în schimb, legea nouă ar avea caracter retroactiv dacă ar aduce atingere situațiilor juridice individuale sau concrete, adică acelor situații create de o persoană prin aplicarea legii anterioare. O teorie asemănătoare acestora din urmă face deosebire între, pe de o parte, drepturile ce nu sunt decât aptitudini sau facultăți și nu se traduc în raporturi determinate decât printr-un act de voință al subiectului, trebuind deci exercitate pentru a da loc la asemenea raporturi, iar, pe de altă parte, drepturile care nu se nasc decât în temeiul unui raport determinat, prealabil încheiat, cum este cazul în materie contractuală și în materie succesorală, arătându-se că numai drepturile din prima categorie ar putea fi stinse sau transformate pentru viitor printr-o lege posterioară nașterii lor (M.B. CANTACUZINO, *Elementele dreptului civil*, Ed. All, colecția Restitutio, București, 1998, p. 22-24). Pentru prezentarea

de o parte, diferitele perioade în care timpul poate fi considerat (trecutul, prezentul și viitorul), iar, pe de altă parte, elementele prin care o situație juridică poate fi legată de una dintre aceste perioade (fie constituirea, modificarea sau stingerea situației juridice, fie efectele pe care aceasta le produce).

O lege ar fi retroactivă dacă ar reglementa fie fapte care, înainte de intrarea ei în vigoare, au dat naștere sau, după caz, au modificat ori au stins o situație juridică, fie efecte pe care acea situație juridică le-a produs înainte de aceeași dată.

Prin urmare, ținând cont de principiul neretroactivității, cât și de posibilitatea legiuitorului de a opta între aplicarea imediată a legii noi și ultraactivitatea legii vechi, trebuie deosebite trei categorii de situații juridice:

– *facta praeterita*, adică faptele constitutive, modificatoare sau extinctive de situații juridice, realizate în întregime înainte de intrarea în vigoare a legii noi, cât și efectele produse de acea situație juridică înainte de acest moment. În privința acestora, poate fi aplicată numai legea veche, adică legea în vigoare la data producerii faptei respective ori efectelor ei, deoa rece, dacă s-ar aplica o lege ulterioară ar însemna să i se atribuie efect retroactiv;^[1]

– *facta pendentia*, adică situațiile juridice în curs de formare, modificare sau stingere la data intrării ei în vigoare. În privința acestora, se va aplica legea nouă (fără a putea fi considerată retroactivă), însă legiuitorul poate opta pentru supraviețuirea legii vechi.^[2] Dacă însă elementele ce alcătuiesc constituirea sau, după caz, modificarea ori stingerea au indivi-

critică a unor asemenea teorii, a se vedea și C. HAMANGIU, I. ROSETTI-BĂLĂNESCU, Al. BĂICOIANU, *op. cit.*, vol. I, p. 44-48; M. ELIESCU, *op. cit.*, p. 85 și urm.

^[1] O lege ulterioară nu poate să aducă atingere constituirii, modificării sau stingerii situațiilor juridice anterioare, indiferent dacă legea nouă ar suprima un mod de formare, modificare sau stingere ori ar schimba condițiile necesare.

Faptele care nu au putut determina constituirea sau stingerea unei situații juridice potrivit legii în vigoare la data când ele s-au realizat nu pot să fie socotite de o lege ulterioară că au produs aceste efecte, ceea ce înseamnă că legea nouă nu poate atribui unui fapt trecut efecte pe care acest fapt nu le putea produce sub imperiul legii în vigoare în momentul realizării faptului.

Dacă legea creează o situație juridică nouă, ea nu ar putea să prevadă că noua situație juridică s-a născut din fapte anterioare intrării sale în vigoare sau, după caz, organul de jurisdicție nu ar putea decide că situația juridică reglementată doar de legea nouă s-a născut din fapte întâmplătoare în întregime înainte de intrarea ei în vigoare.

^[2] Așa cum vom vedea, în privința acestei categorii de situații juridice, ca regulă, Codul civil din 2009 a preferat soluția supraviețuirii legii vechi.

dualitate proprie, atunci pentru fiecare element se aplică legea în vigoare la momentul la care acesta s-a produs;

– *facta futura*, adică situațiile juridice care se vor naște, modifica sau stinge după intrarea în vigoare a legii noi, precum și efectele viitoare ale situațiilor juridice trecute.^[1] În privința acestora, se va aplica legea nouă, afară de cazul în care legiuitorul optează pentru supraviețuirea legii vechi.

3.1.5. Aplicarea în timp a Codului civil din 2009

Art. 6 C.civ. conține anumite dispoziții privind aplicarea în timp a legii civile, însă trebuie subliniat că textul stabilește reguli generale în materie, deci reguli care au vocația să se aplice și în cazul unor acte normative viitoare, în măsura în care acestea nu vor conține dispoziții exprese privind succesiunea legilor în timp.

Cât privește aplicarea în timp a Codului civil din 2009 în raport de reglementările anterioare, trebuie avute în vedere și dispozițiile corespunzătoare din Legea nr. 71/2011.

În prealabil, semnalăm că, potrivit art. 223 din Legea nr. 71/2011, *procese* și cererile în materie civilă sau comercială în curs de soluționare la data intrării în vigoare a Codului civil din 2009 se soluționează de către instanțele legal investite, în conformitate cu *dispozițiile legale, materiale și procedurale în vigoare la data când aceste procese au fost pornite* (deci sunt aplicabile dispozițiile din reglementările înlocuite de Codul civil din 2009), *afară de cazul în care în Legea nr. 71/2011 există dispoziții care prevăd altfel*.

Subliniem că în frecvente cazuri noua reglementare rezolvă o problemă controversată, oferind ca soluție legislativă una dintre soluțiile date în jurisprudența sau în doctrina corespunzătoare reglementării anterioare.

[1] Efectele produse în timp ale unei situații juridice vor fi cele stabilite de legea în vigoare în momentul în care se realizează fiecare efect în parte, deci legea nouă nu se poate aplica efectelor produse de aceste situații juridice înainte de intrarea ei în vigoare; în schimb, în lipsă de dispoziție legală în sens contrar, noua lege se va aplica efectelor produse de aceeași situație juridică după intrarea ei în vigoare, desigur dacă situația subzistă după intrarea în vigoare a legii noi. Vom vedea însă că, în privința efectelor viitoare ale situațiilor juridice trecute, Codul civil din 2009 a preferat, ca regulă, soluția ultraactivității legii în vigoare la data nașterii situației juridice.

În cazul în care legea nouă ar suprima o situație juridică, ea poate fi aplicată numai efectelor viitoare, nu însă și efectelor produse de acea situație juridică înainte de intrarea în vigoare a legii noi.

Într-un asemenea caz, chiar și pentru situațiile născute anterior s-ar putea da soluția la care s-a oprit și noua reglementare (și chiar este recomandat în considerarea imperativului de a avea o practică judiciară previzibilă), fără a se putea reproșa că s-ar atribui efect retroactiv legii noi, însă soluția nu poate fi motivată pe dispozițiile legii noi, ci pe argumentele deduse din vechea reglementare.^[1]

De asemenea, dorim să mai menționăm că în acele cazuri în care noua reglementare nu a făcut altceva decât să preia dispozițiile din reglementarea anterioară, stabilirea legii aplicabile, deși nu va influența soluția pe fond, va viza însă motivarea acesteia.

a) Legea aplicabilă actului juridic

Pentru *actul juridic*, legiuitorul a stabilit ca regulă *aplicarea legii în vigoare la data încheierii actului juridic* nu numai în privința *condițiilor de validitate* și, pe cale de consecință, a *nulității*, ci și pentru *alte aspecte ce privesc încheierea actului juridic*, pentru *alte cauze de ineficacitate*, pentru regulile de *interpretare a actului*, pentru *efectele actului juridic* (inclusiv cele produse după intrarea în vigoare a unei noi legi), pentru *executarea obligațiilor asumate de părți*, pentru *încetarea actului juridic*.^[2]

Această regulă se desprinde atât din dispozițiile art. 6 alin. (2) și (3) C.civ. (reluete în art. 3 și art. 4 din Legea nr. 71/2011), cât și din art. 102 alin. (1) din Legea nr. 71/2011, potrivit căruia, „contractul este supus dispozițiilor legii în vigoare la data când a fost încheiat în tot ceea ce privește încheierea, interpretarea, efectele, executarea și încetarea sa”.

Potrivit art. 6 alin. (3) C.civ. și art. 4 din Legea nr. 71/2011, actele juridice lovite de nulitate absolută ori relativă sau afectate de alte cauze de

^[1] Spre exemplu, în cazul unei donații deghizate sub forma unui contract de vânzare încheiat în formă autentică, încheiate anterior intrării în vigoare a Codului civil din 2009, soluția potrivit căreia actul secret produce efecte între părți dacă îndeplinește condițiile de validitate de fond, iar nu și de formă (altfel spus, actul secret „a împrumutat” forma *ad validitatem* de la actul public) nu poate fi motivată pe art. 1289 alin. (2) C.civ. 2009, deoarece acest din urmă text de lege se aplică, așa cum stabilește art. 109 din Legea nr. 71/2011, numai în cazul în care contractul secret este încheiat după intrarea în vigoare a Codului civil din 2009, ci pe argumentele corespunzătoare Codului civil din 1864.

^[2] În privința condițiilor de validitate și a nulității, regula *tempus regit actum* ține de neretroactivitate, însă vom vedea că în privința celorlalte aspecte, în măsura în care acestea s-ar produce după intrarea în vigoare a noii reglementări, Legea nr. 71/2011 instituie și unele derogări.

ineficacitate la data intrării în vigoare a legii noi sunt supuse dispozițiilor legii vechi, neputând fi considerate valabile ori, după caz, eficace potrivit dispozițiilor legii noi. Așadar, validitatea sau eficacitatea actelor juridice se apreciază potrivit condițiilor stabilite de legea în vigoare în momentul încheierii actului juridic, fiind fără relevanță faptul că legea nouă (ulterioară momentului încheierii actului) ar adăuga o condiție de validitate sau eficacitate a actului juridic sau ar suprima o asemenea condiție.

Altfel spus, *nullitatea sau altă cauză de ineficacitate a actului juridic* (de exemplu: inopozabilitatea, caducitatea, revocarea, rezoluțiunea etc.) *este supusă legii în vigoare în momentul încheierii actului.*

Legea nr. 71/2011 conține o serie de dispoziții care nu reprezintă altceva decât cazuri particulare ale acestei reguli. Spre exemplu:

– art. 25 alin. (1) din Legea nr. 71/2011 prevede că validitatea căsătoriei încheiate înainte de data intrării în vigoare a Codului civil din 2009 se stabilește potrivit dispozițiilor legii în vigoare la data încheierii ei;^[1]

– art. 60 din Legea nr. 71/2011 dispune că validitatea clauzei de inalienabilitate instituite prin convenție sau testament este guvernată de legea în vigoare la data încheierii convenției sau testamentului;

– din art. 65 din Legea nr. 71/2011 rezultă că proprietatea comună în devălmășie poate avea ca izvor și actul juridic numai pentru actele juridice încheiate după intrarea în vigoare a Codului civil din 2009;

– din art. 102 din Legea nr. 71/2011 rezultă că modificarea contractului se face cu respectarea tuturor condițiilor prevăzute de legea în vigoare la data modificării, iar elementele ce nu fac obiectul modificării sunt supuse dispozițiilor legii în vigoare la data când a fost încheiat contractul;

– art. 168, art. 170 și art. 187 din Legea nr. 71/2011 prevăd că ipotecile imobiliare, ipotecile mobiliare (garanțiile reale mobiliare) și gajurile constituite sub imperiul reglementării anterioare sunt supuse, în ceea ce privește condițiile de valabilitate, dispozițiilor legale existente la data constituirii lor;

– art. 202 din Legea nr. 71/2011 prevede că dispozițiile art. 2515 C.civ. (care permit părților să modifice, în anumite condiții, durata termenelor

^[1] Însă, art. 25 alin. (2) din Legea nr. 71/2011 prevede că „în cazul în care, după intrarea în vigoare a Codului civil, a intervenit un fapt care, potrivit dispozițiilor acestuia, acoperă nulitatea, căsătoria nu mai poate fi constatată nulă sau nu mai poate fi anulată după intrarea în vigoare a Codului civil”, iar alin. (3) dispune că „în cazul în care faptul prin care se acoperă nulitatea presupune curgerea unui termen, căsătoria nu mai poate fi constatată nulă sau nu mai poate fi anulată după trecerea aceluia termen de la data intrării în vigoare a Codului civil”.

sau cursul prescripției) nu validează convențiile având ca obiect modificarea regimului legal al prescripției încheiate anterior intrării lor în vigoare etc.

În cazul nulității nu s-ar putea deroga de la această regulă (deoarece ar însemna să se atribuie legii noi efect retroactiv),^[1] dar în privința unor cauze de ineficacitate regula menționată, în măsura în care nu ar constitui o aplicație a principiului neretroactivității legii noi, ci a ultraactivității legii vechi, este susceptibilă de nuanțări. Astfel:

– art. 96 din Legea nr. 71/2011 dispune că prevederile din vechea reglementare referitoare la revocarea donației pentru surveniență de copil (caz de revocare care a fost prevăzut de Codul civil din 1864, dar care nu a mai fost reglementat de Codul civil din 2009) nu se aplică în ipoteza în care copilul s-a născut după intrarea în vigoare a Codului civil (dacă nu ar fi existat această dispoziție specială, atunci toate donațiile anterioare ar fi fost susceptibile de revocare indiferent de data la care s-ar fi născut copilul);

– art. 130 din Legea nr. 71/2011 prevede că dacă formalitățile de opozabilitate nu au fost îndeplinite cu privire la un contract de locațiune în curs de executare la data intrării în vigoare a Codului civil din 2009 și bunul dat în locațiune este înstrăinat după această dată, contractul de locațiune este opozabil dobânditorului numai dacă sunt îndeplinite formalitățile prevăzute la art. 1811 C.civ. din 2009, deci, pentru ipoteza înstrăinării bunului dat în locațiune după intrarea în vigoare a noii reglementări,

[1] Încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 1 adițional la Convenție prin aplicarea retroactivă a unei legi noi ce institua o cauză de nulitate: „în speță, Curtea observă că Tribunalul Ialomița și-a întemeiat constatarea referitoare la nulitatea absolută a deciziilor administrative pe două prevederi: art. 35 alin. (2) și (6) din Legea nr. 18/1991, pe care l-a interpretat în sensul că era necesar ca partea interesată să fie proprietarul casei la data adoptării deciziilor respective, și art. III alin. (1) lit. a) din Legea nr. 169/1997, care prevede sancțiunea nulității absolute în cazul în care dreptul de proprietate a fost recunoscut în favoarea persoanelor care nu erau îndreptățite la astfel de recunoașteri (...). Totuși, Curtea constată că abia în anul 1997 Legea nr. 169/1997 a prevăzut sancțiunea menționată mai sus, iar tribunalul județean a făcut aplicarea acestei sancțiuni în privința deciziilor administrative în discuție, deși ultima dintre ele data din anul 1993, adică cu aproximativ 4 ani înainte de adoptarea Legii nr. 169/1997 (...). Curtea apreciază că partea interesată nu putea să se aștepte în mod rezonabil ca aceste decizii să poată fi anulate după mai mult de 13 ani de la adoptarea lor, prin aplicarea unei noi legi care stabilea o astfel de sancțiune” (C.E.D.O., Hotărârea din 2 iunie 2009, cauza *Silviu Marin c. României*, în M. Of. nr. 95 din 11 februarie 2010).